

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA SURIYE ÖRNEĞİ İLE SINIRAŞAN SULAR

Tuğba Evrim MADEN*

ÖZET

Ortadoğu gibi su kaynaklarının sınırlı olduğu bölgelerde, kıyıdaş ülkelerin sınıraşan sulardan faydalanması söz konusu ülkelerin ilişkilerini doğrudan etkilemektedir. Hatay sorunu, Soğuk Savaş Dönemi, Adana Mutabakatı, ABD'nin Irak müdahalesi ve Mart 2011 sonrasında Arap Baharı etkisiyle Suriye'de meydana gelen olaylar, Türkiye-Suriye ilişkilerinde önemli dönüm noktalarıdır. Fırat-Dicle havzası ve Asi havzasında kıyıdaş olan Türkiye ve Suriye'nin ikili ilişkileri söz konusu suların kullanımından etkilenirken, bu suların kullanımı Ortadoğu'nun değişen dengelerinden ve her iki ülkeye de olan yansımalarından etkilenmektedir. Sınıraşan su kaynakları iki ülkenin ilişkilerinde bazı dönemlerde çatışma nedeni olabilirken, bazı dönemlerde de işbirliği için önemli bir araç rolü üstlenmektedir. Sınıraşan su politikalarında her zaman işbirliğine odaklanan Türkiye, Suriye ile ilişkilerinde de işbirliğini benimseyen bir politika izlemiştir.

Anahtar Kelimeler: Fırat-Dicle havzası, Asi Havzası, Türkiye, Suriye, sınıraşan sular, işbirliği, çatışma

TRANSBOUNDARY WATERS IN TURKISH FOREIGN POLICY : SYRIAN CASE

ABSTRACT

In the regions where water resources are limited such as the Middle East, the use of transboundary waters directly affects the relations between the riparian countries. The Hatay problem, cold war period, Adana Agreement, the U.S. intervention in Iraq, and the Arab Spring affecting Syria after March 2011 are important milestones in Turkey-Syria relations. While the use of transboundary waters affects Turkey-Syria relations that are riparian to each other in Euphrates-Tigris basin and Orontes basin, it is also directly affected by the changing balances of the Middle East and its effects on these two countries. While the water resources that carry an important role in the relations between the two countries might lead to conflict in certain periods, it might also serve as an instrument for cooperation in some periods. Turkey, which always considers cooperation as a solution for transboundary water policies, adopted cooperation as the main goal in its relations with Syria as well.

Keywords: Euphrates-Tigris Basin, Asi Basin, Turkey, Syria, transboundary waters, cooperation, conflict

* Dr., ORSAM (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi)- Su Araştırmaları Programı,
e-mail: temaden@gmail.com

Giriş

Su kaynaklarının gün geçtikçe azalması son 20 yıldır dünya gündeminde yerini sıkça almaktadır. Nüfusun artması, iklim değişimi, insan faaliyetler, sanayinin ve teknolojinin gelişmesi, gün geçtikçe şehirlerin büyümesi su kaynaklarını etkilemektedir. Yerküre'nin 4/3'ü sularla kaplıdır ve toplam su miktarı 1,4 milyar km³'dür. Fakat dünya üzerinde var olan suyun yüzde 97,5'i tuzlu su olarak deniz ve okyanuslarda muhafaza edilmektedir. Geriye kalan yüzde 2,5'lük miktar ise tatlı su miktarına tekabül etmektedir. Tatlı suyun yüzde 68,7'si buzullarda, yüzde 30,1 'i yeraltı sularında ve geriye kalan miktar ise atmosferde, toprakta ve diğer ortamlarda depolanmaktadır. Tatlı su, miktarının az olmasının yanında dünya üzerinde eşit bir dağılıma sahip değildir. Dünya'da bazı bölgelerde su miktarı açısından bolluk yaşanırken, bazı bölgelerde özellikle yarı kurak-kurak bölgelerde su sıkıntısı yaşanmaktadır. Dünya üzerinde 263'ten fazla nehir birden fazla ülkenin sınırları içerisinde geçmektedir ve sınıraşan özelliğe sahiptir. Dünya nüfusunun %40'ından fazlası doğrudan sınıraşan sulara bağımlıdır. Bu nedenle günümüzde su sorunu yalnızca bir ülkenin sosyal yapısını veya ekonomisini etkileyen bir konu olmaktan çıkmış artık aynı havza içinde yer alan ülkelerin dış politikalarını etkileyen önemli bir unsur haline de gelmiştir. Su, Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu Ortadoğu gibi su kaynaklarının kısıtlı olduğu bölgelerde, devletler için hayati bir konu haline gelmiştir¹.

Türkiye'nin tatlı su kapasitesi incelendiğinde Türkiye'nin ortalama yıllık yağış oranı 643 mm'dir. Bu rakam yılda ortalama 501 milyar m³ suya karşılık gelmektedir. Bu miktarın 158 milyar metreküpü yüzey suyu olarak akarsulara ve göllere katılmaktadır. 69 milyar metreküpü yeraltı sularını beslerken, 274 milyar metreküpü toprak, su yüzeyleri ve bitkilerden buharlaşmakta ve atmosfere geri dönmektedir. Ekonomik ve teknik şartlar göz önüne alındığında ise Türkiye'nin kullanılabilir su miktarı yıllık olarak ortalama 112 milyar metreküp olarak karşımıza çıkmaktadır².

Türkiye, hidrolojik özellikleri doğrultusunda 25 havzaya ayrılmıştır. Havzalarda ortalama toplam yıllık yağış miktarı 186 milyar metreküptür. Türkiye su potansiyelinin yüzde 28,4'üne sahip olan Fırat ve Dicle Havzası gerek yüzölçümü gerek sahip olduğu su potansiyeli ile en büyük havzadır ve ülke sınırlarını aşmaktadır. Diğer sınıraşan havzalar ise, kuzeyden güneye doğru Çoruh Nehri Havzası, Aras Nehri Havzası, Asi Nehri Havzası ve batıda Meriç Nehri Havzasıdır. Söz konusu havzalar sınıraşan özellikleri dolayısıyla Türkiye'nin komşu ülkeler ile ilişkilerinde de önemli bir yere sahiptir³.

Fırat-Dicle Havzası, konumu ve kıyıdaşları nedeniyle su çalışmalarında ele alınan önemli havzalardan biridir. Fırat ve Dicle havzasının suları, Türkiye ile havza kıyıdaş ülkeleri olan Suriye ve Irak'la ilişkilerini şekillendirirken önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle Irak'ın 2003 yılından 2011 yılının sonuna kadar işgal

¹ Peter H.Gleick, "Water and Conflict; Fresh Water Resources and International Security," International Security, Vol.18, No.1, (Summer 1993), s. 79.

² DSI, Su ve DSI, DSI, Ankara, 2009.

³ A.g.e

altında olması nedeniyle suyla ilgili ilişkilerde son yıllarda Suriye ön plana çıkmıştır.

Suyun özellikle 1950'lerden sonra kilit rol aldığı Türkiye-Suriye ilişkilerinde Hatay meselesi, Soğuk Savaş dönemi, 1998 yılında imzalanan Adana Mutabakatı ve sonrası, 2000 yılında Hafız Esad'ın vefatı ve yerine Beşar Esad'ın geçmesi, 2003 yılında ABD'nin Irak müdahalesi ve Mart 2011'den günümüze devam eden Suriye'de halk ayaklanmaları, Türkiye ve Suriye ilişkilerinin gelişimini belirleyen dönüm noktalarıdır⁴.

Fırat-Dicle Havzasında Kriz Dönemleri

Türkiye, Suriye ve havzanın diğer kıyıdaşı Irak arasında 1950'li yıllara kadar bölge suları ile ilgili olarak herhangi bir gerginlik veya şikâyet gelişmemiştir. Ancak, 1950'li yıllardan itibaren Türkiye ve Suriye'nin Fırat nehri sularından faydalanmak üzere projeler yapmaya başlaması ile süregelen bu durum değişime uğramaya başlamıştır⁵.

Aslında 1950'li yıllarda Suriye öncelikle Asi nehri havzasında 30.000-32.000 hektar bataklık alanını drene edip, sulu tarım için uygun bir alana dönüştürme amacıyla Ghap Projesini⁶ yapmayı planlamıştır. Aynı dönemde, Türkiye'de 1954 yılında ülkenin tüm su kaynaklarının plânlanması, yönetimi, geliştirilmesi ve işletilmesinden sorumlu DSI'yi kurmuştur. Türkiye 1965 yılında, 1975 yılında tamamlanacak olan Keban Barajını yapmaya başlarken, Suriye'de 1968 yılında Tabka barajını yapmaya başlamıştır⁷.

Havzada yaşanan ilk kriz de bu dönemde meydana gelmiştir. Türkiye ve Suriye, 1960'larda aynı dönemlerde inşa etmeye başladığı Keban ve Tabka barajlarının dolumu aşamasında Irak, su sıkıntısı çektiğini iddia etmiş ve bu durumda Suriye'yi sorumlu tutmuştur. Bu durum, Suriye ve Irak arasında gerilime neden olmuştur⁸.

Ülkeler arasında ikili ve üçlü görüşmeler, Suriye'nin 1961 yılında Fırat Projesinin Genel Kurumunu kurması ile başlamıştır. 1962 yılında ilk Türkiye-Suriye ikili görüşmesi gerçekleşmiştir. Bu görüşme sadece Fırat havzası verilerinin paylaşımı ile ilgilidir. İki kıyıdaş ülke tekrar 1964 yılında bir araya geldiğinde Fırat sularının hakça ve makul kullanımı için Ortak Teknik Komite (OTK) kurulmasına

⁴ Tuğba Evrim Maden, Türkiye-Suriye İlişkilerinde Suyun Rolü, Ortadoğu Analiz, Kasım 2011, Cilt3, sayı 35, s. 34.

⁵ Hilal Elver, Peaceful Uses of International Rivers, Transnational Publications, NY, 2002, s. 404.

⁶ Dante A.Caponera, "Legal Aspects of Transboundary River Basins in The Middle: The Al Asi (Orontes), The Jordanand The Nile." Natural Resources Journal, XXIII No:3, Summer 1993, s.239.

⁷ Ayşegül Kibaroglu ve Waltina Scheumann, "Euphrates-Tigris River System: Political Rapprochement and Transboundary Water Cooperation", 2011,s.277

⁸ A.g.e.

karar vermişlerdir. Bu toplantıda, bu komiteye üçüncü kıyıdaş Irak'ın da katılması kararı verilmiştir.

Bu ilk toplantı 1965 yılında yapılmıştır. Bu toplantıda Türkiye, Suriye ile kıyıdaş olduğu tüm suları içeren bir anlaşma yapma isteğini dile getirmiştir. Hatay'ı kendi sınırları içinde kabul eden Suriye, Asî nehrini de içeren bu anlaşmayı imzalamamıştır. Irak'ta Dicle nehrini konuşmak istemeyince toplantılar bloke olmuştur⁹.

22-25 Aralık 1980 tarihinde Ortak Ekonomik ve Teknik İşbirliği'nin ilk toplantısında bir araya gelen Türkiye ve Irak, havza sularının tartışılması ve kıyıdaşlar arasında su sorununu ortadan kaldırmak amacıyla Ortak Teknik Komite'yi kurmuşlardır. Suriye söz konusu komiteye, 1983 yılında katılmıştır. OTK çerçevesinde, 1980-1992 yılları arasında toplam 22 toplantı düzenlenmiştir¹⁰.

Türkiye Keban Barajı'nın tamamlanmasının ardından 1976 yılında Karakaya Barajı'nın inşasına başlamıştır. 1987 yılında inşası biten Karakaya barajının yapımı aşamasında Dünya Bankası'na kredi için başvuran Türkiye tek taraflı olarak Dünya Bankası'na, Türkiye-Suriye sınırında Fırat nehrinden saniyede 500 metreküp su bırakacağını taahhüt etmiştir. 1984 yılında Türkiye, Suriye ve Irak'a Fırat-Dicle havzası sınıraşan sularının hakça, makul ve optimum kullanımını içeren Üç Aşamalı Plan teklifinde bulunmuştur. Üç Aşamalı Plan, toprak ve su kaynaklarının ortak envanter çalışmaları yapılmasını ve sektörler göre su ihtiyaçlarının belirlenmesini ve bu doğrultuda tahsisinin yapılmasını kapsamaktadır. Bu plan, Suriye ve Irak tarafından reddedilmiştir¹¹.

1987 yılında Türkiye, Suriye ile iki protokol imzalamıştır. İmzalanan protokollerden bir tanesi güvenlik ile ilgili olup, Suriye'nin PKK'ya verdiği desteğe son vermesi hakkındadır. Diğer protokol ise Türkiye'nin, nihai bir anlaşmaya kadar yılda ortalama 500metreküp/sn suyu Türkiye-Suriye sınırında bırakmasını içermektedir. Bu protokol sonrasında Suriye ve Irak, 1990 yılında Türkiye tarafından bırakılan ortalama yıllık 500 metreküp/sn suyun yüzde 58'ini Irak'ın kullanımına bırakan bir anlaşma imzalamıştır. 1987 protokolü sonrasında devam eden 10 yıllık süre içerisinde Suriye, PKK'ya verdiği desteği geri çekmemiştir¹².

Soğuk Savaş dönemi Türkiye ve Suriye ilişkilerini doğrudan etkileyen dönemlerden biri olmuştur. Su ve güvenlik konuları aynı zamanda iki ülkenin iç politikalarından da etkileyen bir boyut kazanmıştır. Özellikle tarımın ulusal kalkınma politikası içinde ülke rejiminin önemli bir parçası olması nedeniyle su konusu Suriye için sadece teknik bir konu olmamış, kimlik, kendi kendine yeterlilik, bağımsızlık, Arap milliyetçiliği ile ilişkilendirilmiştir. Türkiye, özellikle Fırat-Dicle havzasında başlattığı su geliştirme projelerini, refah ve gelişim düzeyinin diğer

⁹ H.Elver, s. 405-406.

¹⁰ Ali İhsan Bağış , "Turkey's Hydropolitics of the Euphrates-Tigris Basin, International Journal of Water Resources Development", 13:4, s.199, s.577.

¹¹ Ayşegül Kibaroglu, Olcay Ünver, "An Institutional Framework for facilitating cooperation in the Euphrates-Tigris River Basin, International Negotiation, vol.5, no:2, 2000, s. 311-330.

¹² A.İ. Bağış, ". s.577.

bölgelerle eşit olmadığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi için bir yatırım olarak değerlendirmiştir. Bu amaçla GAP aynı zamanda bir sürdürülebilir kalkınma projesine dönüşmüştür. Güvenlik iki ülkenin iç politikalarının öncelikli konusu haline gelmiş ve Türkiye'nin Suriye ile ilişkilerinde PKK olumsuz rol oynamıştır¹³.

1980'ler ve 1990'larda meydana gelen hem küresel hem de bölgesel sistemde meydana gelen gelişmeler Türkiye-Suriye ilişkilerini etkilenmiştir. Özellikle 1990'larda Suriye'nin yakın ilişkiler içerisinde olduğu SSCB'nin dağılması ile Suriye kendini dezavantajlı bir konumda bulmuştur. 1990'lar ile birlikte "su" Arap-İsrail barış sürecinin de bir konusu olmaya başlamıştır. Türkiye'nin isteğinin dışında Fırat suları İsrail-Suriye su sorununun merkezine çekilmeye başlamıştır. Türkiye, birbiri ile hidrolojik bağlantısı olmayan birbirinden farklı iki havza sularının birbiri ile ilişkilendirilmesini reddetmiştir¹⁴.

Fırat-Dicle havzasında yaşanan diğer bir önemli kriz ise, 1990'larda Atatürk Barajının dolmuş aşamasında yaşanmıştır. Türkiye 13 Ocak 1990 tarihinde inşası biten Atatürk Barajı'nın doldurması sırasında Fırat nehri debisi azalmıştır. Türkiye, 1989 yılı Kasım ayında kıyıdaşları Suriye ve Irak'a teknik detaylar ve söz konusu dönemdeki mevcut su miktarı ve telafi edilme sürecini açıklamıştır. Baraj üç hafta içinde dolmasına karşın, sulama yapılmayan ve suya en az ihtiyaç duyulan Ocak ayında Suriye ve Irak şikâyetlerine devam etmiştir¹⁵.

Türkiye'nin 1996 yılında Fırat nehri üzerinde Birecik barajının inşasına başlaması havzada yaşanan bir diğer krizdir. Söz konusu Birecik Barajı, su miktarını etkilemeden sadece pik dönemlerde Atatürk Barajı'ndan bırakılan suyu regüle etmek için inşa edilmiştir. Birecik barajının Fırat nehri sularının kalite ve miktarını etkileyeceğini belirterek, Suriye ve Irak, barajın yapımına itiraz etmişler ve Türkiye'nin baraj projelerine verilecek finansın kesilmesi ve Birecik Barajı'nı inşa edecek Avrupa şirketlerinin boykot edilmesi için Arap Ligi'ne başvurmuştur.¹⁶

1998 Adana Mutabakatı Sonrası Meydana Gelen Gelişmeler

1990'ların ortasında PKK'nın terör faaliyetlerinin artması ile Türkiye, Suriye'ye karşı PKK hakkında sert bir tutum sergilemiştir. 1996 yılında Türkiye, Suriye'ye PKK'ya sağladığı destek ile ilgili tezkere göndermiş ve devamında sorunun çözümü için diplomatik çözüm geliştirmeye çalışmış fakat istediği sonuca ulaşamamıştır. 30 Eylül 1998 tarihinde Ulusal Güvenlik Konseyi, Suriye'ye karşı bir eylem planı imzaladı. Sınır boyunca 10.000 asker seferber edildi. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Meclis açılış konuşmasında Türkiye'nin bu konuda sabrı kalmadığını ve Suriye'nin PKK'ya verdiği desteğin sonuçlarını yaşamak zorunda olacağını belirtmiştir. Bir hafta sonra Türk Hükümeti, Suriye Hükümetine son bir

¹³ Meliha Benli Altunışık, Özlem Tür, "From Distant Neighbours to Partners? Changing Syria-Turkish Relations". SAGE Publications, Vol. 37 (2), 2006, s.233

¹⁴ Maden, a.g.e., s. 34

¹⁵ A.Kibaroğlu ve W. Scheumann, s. 281.

¹⁶ A.g.e ,s.281

uyarıda bulunmuştur.¹⁷ O güne kadar Türkiye'nin talep ve uyarılarını dikkate almayan Suriye, Türkiye'nin tavrının ciddiyetini anlamış ve Türkiye ile 20 Ekim 1998 tarihinde Adana Mutabakatını imzalamıştır. Bu mutabakat ile ikili ilişkiler, özellikle de güvenlik alanında ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Bu mutabakat ile Suriye, Abdullah Öcalan'ı sınır dışı etmiş, PKK kamplarını kapatmış ve lojistik desteğine de son vermiştir¹⁸.

Su kaynaklarının kullanımı ile ilgili gergin durum 1998 yılında imzalan Adana Mutabakatına devam etmiş, Türkiye'nin Fırat-Dicle Havzasında yapacağı her proje Suriye ve Irak tarafından veto edilmiştir. 1998 Adana Mutabakatı ile oluşturulan yeni güvenlik düzenlemeleriyle Türkiye ve Suriye arasında ticaretten turizme uzanan geniş ölçekli bir işbirliği zeminin hazırlanmasını sağlamıştır. 1998 yılında imzalanan Adana Mutabakatı sonrası, 2000 yılına kadar iki ülke ilişkilerinde güven inşa etme çalışmaları devam etmiştir. 13 Haziran 2000 tarihinde Hafız Esad'ın cenaze törenine Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in katılması ve 2000 yılında Suriye Başbakan Yardımcısı Abdulhalim Haddam'ın Ankara'ya yaptığı resmi ziyaret ile ilişkiler olumlu bir gelişim sürecine girmiştir. Bu olumlu süreç içerisinde Türkiye ve Suriye'nin resmi kurumları, GAP Bölgesel Kalkınma İdaresi ve Suriye GOLD (General Organization for Land Resources) arasında 2001 yılında şehir ve kırsal bölgelerde su kalitesi yönetimi, kırsal kalkınma, sulama yönetimine katılım ve tarımsal araştırma konuları da ele alan bir işbirliği protokolü imzalanmıştır¹⁹.

2002 yılı sonrası dış politikada yaşanan değişim sonrası Türkiye'nin Ortadoğu'ya artan ilgisi, 2003 yılında Irak'ın işgali sonrası ABD'nin Suriye üzerinde artan baskısı, Suriye'nin bölgede izolasyonu ve Irak'ın parçalanma ihtimalinin iki ülke üzerinde yarattığı ortak güvenlik endişesi Türkiye ve Suriye'yi birbirine yakınlaştırmıştır²⁰.

İki ülke arasında gelişen güven, iki ülkenin ekonomik ilişkilerini geliştirme adımları atmasını da sağlamıştır. 22 Aralık 2004 tarihinde iki ülke arasında ilk Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. Bu süreç içerisinde Lübnan'dan doğan, Suriye'nin batısında aktıktan sonra, Türkiye'nin sınırları içerisinde Hatay'da denize dökülen Asi Nehri ile ilgili sorunlar Suriye'nin Hatay'ı Türkiye sınırları içinde olduğunu kabul etmesi ile uzun yıllar sonra iki ülke arasında konuşulmaya başlanmıştır. Türkiye-Suriye ilişkileri 2003 yılında yapılan karşılıklı üst düzey ziyaretlerle önemli ivme kazanmıştır. Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın 2004 yılında Türkiye'ye yaptığı resmi ziyaret ile 1946 yılından bu yana bağımsız Suriye tarihinde ilk defa Suriyeli bir devlet başkanı Türkiye'ye gelmiş oluyordu. Bu ziyaret,

¹⁷ Özlem Tür, Turkish-Syrian Relations-Where are we going?, UNISCI Discussion Papers, No: 23, Mayıs 2010, s. 164.

¹⁸ F. Stephen Larrabee, "Turkey Rediscovered the Middle East", Foreign Affairs, July/August, 2007, s.109

¹⁹ A.Koluman, O.Orhan, " Suriye-Türkiye İlişkileri", Stratejik Analiz, ASAM, Ankara, 2003, s. 5; A.Kibaroglu ve W. Scheumann, s.291.

²⁰ T.E.Maden, Ortadoğu Analiz, Kasım 2011, s. 37.

iki ülke ilişkileri açısından olduğu kadar, bölgesel dengeler açısından da yepyeni bir dönemin başlangıcı olarak yorumlanmıştır²¹.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, 22 Aralık 2004 tarihinde yaptığı Suriye ziyareti sırasında Suriye Başbakanı Otri ile yaptığı görüşmede, Asi nehri üzerinde yapılacak ortak bir baraj için işbirliği ve teknik destek verebileceğini belirtmiştir²².

En son 1992 yılında toplanan OTK toplantıları üç kıyıdaşın 7-11 Mayıs 2007 tarihinde Suriye’de bir araya gelmesi ile tekrar başlamıştır. Devamında, 10-11 Ocak 2008 tarihinde Suriye’de toplanmıştır. 24-25 Şubat 2009 tarihinde İstanbul’da gerçekleşen toplantıda taraflar Fırat-Dicle havzası sularının kalite ve meteorolojik bilgilerini paylaşma kararına varmıştır. İstanbul’da gerçekleştirilen 5. Dünya Su Forumu’nda Türkiye ve Suriye, Irak’ı sınır aşan suların makul kullanımı ve tahsisi ile ilgili görüşmeye çağırılmıştır. Irak bu çağrıyı reddetmiştir. En son olarak 3 Eylül 2009 tarihinde biraraya gelen kıyıdaşlar, 2010 yılı Ocak ayında Irak’ta tekrar bir araya gelmeyi planlamış fakat Irak seçimleri nedeniyle toplantı ertelenmiştir. Üç ülke tekrar Kasım 2011’de bir araya gelmiştir²³.

16 Eylül 2009 tarihinde, Türkiye ve Suriye “Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Anlaşması”nı imzalamıştır. Bu durum iki ülkenin ilişkileri için çok önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Bu anlaşmanın sonrasında Birinci Ortak Bakanlar Kurulu toplantısı 13 Ekim 2009 tarihinde Halep ve Gaziantep’de iki ayrı toplantı olarak düzenlenmiştir²⁴.

Bu toplantının devamında 23 Aralık 2009 tarihinde Başbakanlar başkanlığında, Türkiye ve Suriye arasında 50 adet Mutabakat zaptı imzalanmıştır. Bu mutabakat zabıtlarından bir bölümü bölge sularını da kapsayan kararlar da içermektedir. Bu kararlar sırasıyla²⁵:

- Türkiye Cumhuriyeti ve Suriye Arap Cumhuriyeti, Türkiye-Suriye sınırında Asi nehri üzerinde Asi Dostluk Barajı’nı yapacaktır.
- Suriye Arap Cumhuriyeti sınırları içinde Dicle nehrinden yılda 1,25 Milyar metreküp su çekmek amacıyla pompa istasyonu kurulacaktır.
- Türkiye ve Suriye, su kaynaklarının verimli kullanımı ve kuraklık ile mücadele çalışmaları yapacaktır.
- İki ülke, su kalitesinin iyileştirilmesine ilişkin çalışmalar yürütecektir.

²¹ Tuğba Evrim Maden, Sınıraşan Sularda Örnek İşbirliği: Asi Nehri Havzasında Türkiye-Suriye İşbirliği, ORSAM, Mayıs 2011, ORSAM Rapor no: 47, s. 22.

²² Veysel Ayhan, “Türkiye-Suriye İlişkilerinde Yeni bir Dönem: Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi”. Ortadoğu Analiz, Cilt 1, Sayı 11, Kasım, 2009, s. 27; T.C. İçişleri Bakanlığı, Basın Açıklaması, No: 2009/107.

²³ Ayşegül Kibaroglu, Waltina Scheumann, Annika Kramer, (Ed.), Turkey’s Water Policy; National Frameworks and International Cooperation, Springer, London, 2011, s.294.

²⁴ A. Kibaroglu, W. Scheumann, A. Kramer, s.294.

²⁵ A.g.e.

- İki ülke arasında meteoroloji alanında işbirliği yapılacaktır,
- Çevre Koruma Alanında İşbirliği yapılacaktır.

Asi nehri üzerinde Türkiye-Suriye sınırında, iki ülkenin yarı yarıya iştiraki ile “Asi Dostluk Barajı”nın yapılması için yukarıda sözü edilen mutabakat imzalanmıştır. 6 Şubat 2011 tarihinde Asi Dostluk Barajı temeli iki ülkenin başbakanı ve bakanlarının katılımı ile atılmıştır. Bugünkü plan dâhilinde 22,50 metre yüksekliğinde, homojen dolgu tipinde inşa edilecek olan baraj, sulama, taşkın koruma ve elektrik üretme amacıyla yapılması planlanmıştır. Asi Dostluk barajı tamamlandığında yaklaşık 8.000 hektar tarım arazisi sulanacak, birçok yerleşim yeri taşkından korunacak, 9 MW kurulu güçle yılda yaklaşık 16 GWh enerji üretilecektir²⁶.

Arap Baharı ve Sonrası, Türkiye-Suriye İlişkileri ve Sınıraşan Su Kaynaklarına Etkisi

2011 yılının Ocak ayından itibaren Ortadoğu ülkelerinde gelişen halk hareketleri, 2011 yılının Mart ayında Suriye'nin fakir ve su sıkıntısı da yaşayan tarım bölgesi Dara vilayetinde baş göstermiştir. Tarım ovası Havran'ın en büyük vilayetlerinden biri olan Dara'da, yağış miktarının düşmesi ve kötü su kaynakları yönetimi nedeniyle su sorunu yaşanmaktadır. Otoriteler su sorununda uzun süren kuraklığı sebep olarak gösterebilirler de, su kaynaklarının kötü yönetim ve denetimin, sorunun ana nedeni olduğu belirtmektedir. Kötü yönetime, yerel yönetimlerin yeraltı suyunun aşırı kullanımına yasal olmadığı halde müsamaha etmesi örnek gösterilmektedir. Bu durum tarım sektörüne büyük zarar vermiştir. Uzun süreli su sıkıntısı, fakirliğe yol açmış ve bölgeden göçlere neden olmuştur. Bu durumun devamında aşiretler, kaçakçılık ve büyük zarar gören tarım sektörü arasında sıkışmıştır, rejimden destek gelmemesi ile toplumsal gerilim artar bir hale gelmiştir²⁷.

Dara'da başlayan isyan hareketi devamında Lazkiye, Hama, Humus, Idlib, Deyr ez Zor gibi vilayetlere sıçramış ardından tüm ülkeye yayılmıştır. Ülke içinde yaşanan çatışma Suriye'nin dış politikasına ve özellikle Türkiye ile ilişkilerine yansımıştır. 2011 Mart ayına kadar işbirliği içinde devam eden ikili ilişkiler başlangıçta Türkiye'nin Suriye'nin reform çalışmalarına destek olma tavrı ile şekillenmiştir. Nisan 2011 ile birlikte Türkiye-Suriye ilişkilerinde değişim gözle görünür hale gelmiştir. Türkiye'nin Beşar Esad'ın reform yapması gerekliliği üzerinde ısrarı ile devam etmiştir. İlerleyen dönemde Suriye'de artan çatışmalar ve reformların yapılmaması üzerine Türkiye, Beşar Esad'ın ülke yönetimini bırakmasını istemiştir. Son altı ayda, Türk askeri uçağının düşürülmesi, Ekim ayında meydana gelen Akçakale saldırısı Türkiye ve Suriye ilişkilerini derinden sarsmıştır. İki ülkenin bugünkü ilişkileri son on yıla kıyasla her geçen gün gerginleşen bir hal almıştır. 1998 sonrası dönemde hızla gelişen ilişkilerde duraksamaya sebep olan

²⁶ T.E.Maden, Sınıraşan Sularda....., s. 22.

²⁷ Popular Protest in the North Africa and the Middle East(VI): the Syrian People's Slow Motion Revolution, MiddleEast/North Africa Report N°108 – 6 July 2011, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2153>

durum, iki ülkenin örnek işbirliği olarak işaret edilen Asi Dostluk Barajı projesi şu anda sadece Türkiye ayağında devam etmektedir²⁸.

Türkiye-Suriye ilişkilerinden olumsuz anlamda yaşanan değişim, bu durumun su politikalarına nasıl yansıtacağı sorusunu doğurmaktadır. İki ülke ilişkileri, sınıraşan su kaynaklarının kullanımına ilişkin politikaları da etkilemektedir. Türkiye, sınıraşan su politikalarında özellikle de Fırat-Dicle havzası kıyıdaşları Irak ve Suriye ile her zaman işbirliği içinde suların tahsis edilmesini istemektedir. 1987 yılında imzaladığı Fırat nehri sularına ilişkin protokol, Ortak Teknik Komiteler ve Üç Aşamalı Plan, Türkiye'nin işbirliğine açık politikasının birer delilidir.²⁹ Ayrıca, Türkiye, Kasım 2011 ayında Suriye'ye yaptırım olarak ekonomik yaptırımlar uygulayacağını belirtmiş ve uygulamaya başlamıştır, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, söz konusu yaptırımlar içerisinde hem Suriye hem de Irak için önemli olan, Türkiye'den doğan ve Suriye ve Irak'a akan sınıraşan sularda herhangi bir su kısıtlaması olmayacağını belirtmiştir. Bugüne kadar suyu politik bir araç olarak kullanmayan Türkiye'nin bu tavrı değişmeyecek ve yeni dönemde devam edecektir. İki ülkenin su alanında işbirliğinin devam etme durumu, Suriye iç dengeleri şekillendiğinde netleşecektir.

KAYNAKÇA

Altunışık M.B., Ö. Tür, "From Distant Neighbours to Partners? Changing Syria-Turkish Relations".SAGE Publications, Vol. 37 (2), 2006, 217-236.

Veysel Ayhan, "Türkiye-Suriye İlişkilerinde Yeni bir Dönem: Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi". OrtadoğuAnaliz, Cilt 1, Sayı 11, Kasım, 2009, s. 27

Bağış A.İ., "Turkey's Hydropolitics of the Euphrates-Tigris Basin, International Journal of Water Resources Development", 13:4, 567-581.

Caponera D.A., "Legal Aspects of Transboundary River Basins in The Middle: The Al Asi (Orontes), The Jordanand The Nile." Natural Resources Journal, XXLIII No:3, Summer 1993:237-263.

DSİ, Su ve DSİ, DSİ, Ankara, 2009.

Elver H., Peaceful Uses of International Rivers, Transnational Publications, NY, 2002.

Gleick P.H., "Water and Conflict; Fresh Water Resources and International Security," International Security, Vol.18, No.1, (Summer 1993).

Kibaroglu A. ve W. Scheumann, "Euphrates-Tigris River System: Political Rapprochement and Transboundary Water Cooperation", 2011.

²⁸ T.E.Maden, Sınıraşan Sularda...., s. 22

²⁹ T.E.Maden, a.g.e, s. 39.

Kibaroglu A, Waltina Scheumann, Annika Kramer, (Ed.), Turkey's Water Policy; National Frameworks and International Cooperation, Springer, London, 2011.

Koluman A., O.Orhan, " Suriye-Türkiye İlişkileri", Stratejik Analiz, ASAM, Ankara, 2003.

Larrabee F.S., "Turkey Rediscovered the Middle East", Foreign Affairs, July/August, 2007.

Maden T.E., Sınırşan Sularda Örnek İşbirliği: Asi Nehri Havzasında Türkiye-Suriye İşbirliği, ORSAM, Mayıs 2011, ORSAM Rapor no: 47.

Maden T.E. , Türkiye-Suriye İlişkilerinde Suyun Rolü, Ortadoğu Analiz, Kasım 2011, Cilt3, sayı 35.

Popular Protest in the North Africa and the Middle East(VI): the Syrian People's Slow Motion Revolution, MiddleEast/North Africa Report N°108 – 6 July 2011, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=21>

T.C. İçişleri Bakanlığı, Basın Açıklaması, No: 2009/107

Tür Ö., "Turkish-Syrian Relations-Where are we going?", UNISCI Discussion Papers, No: 23, Mayıs 2010, 163-176.